

Türkiye'de Turizm Gelirleri ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişkinin Analizi¹

The Analysis of The Relationship between Tourism Revenues and Current Account Balance in Turkey

Canan Sancar², Yusuf Ekrem Akbaş³

Öz

Turizm gelirleri cari işlemler açığının giderilmesinde önemli bir role sahiptir. Türkiye ekonomisinde cari açığın finansmanı son yıllarda çokça tartışılan bir konu olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de turizm gelirleri ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi 2003:Q1-2017:Q4 dönemi için uzun dönemli Yapısal VAR yöntemiyle analiz etmektir. Çalışmanın etki tepki analizleri bulguları, turizm gelirlerinde bir şok meydana geldiğinde 2. döneme kadar cari işlemler dengesini pozitif etkilediğini göstermiştir. Bu sonuç, turizm gelirlerinin cari açık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmanın varyans ayrıştırma test sonuçlarına göre, cari işlemler dengesindeki değişmelerin %90'ı yine kendinde meydana gelen şoktan kaynaklanmaktadır. Yalnız, bu etki giderek azalmaktadır. Cari işlemler dengesi üzerinde turizm gelirlerinin etkisi ise %10'dur. Buna göre cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin %10'u turizm gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bu etki giderek artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Cari İşlemler Dengesi, Yapısal VAR Analizi.

Abstract

Tourism revenues have an important role in dealing with the current deficit. Financing of the current account deficit in Turkey's economy has been a much discussed topic in recent years. The aim of this study is to analyse the relationship between tourism revenues and current deficit balance in Turkey during the period between 2003:Q1 and 2017:Q4 through long-term Structural VAR Method. The impulse-response findings of the study show that the current deficit balance is affected positively until the 2nd term when a shock occurs in the tourism revenues. This result shows how effective the tourism revenues are over the current deficit. According to the variance decomposition test results, 90% of the changes in the current deficit balance originates from the shocks occurring within itself. However, this effect is continuously getting lower. The ratio of tourism revenues on the current deficit balance is 10%. According to this, 10% of the changes in the current transaction balance result from tourism revenues. Meanwhile, this effect continuously goes up.

Keywords: Tourism Incomes, Current Deficit Balance, Structural VAR Analyses.

Araştırma Makalesi [Research Paper]

JEL: C10, F32, L83

Submitted: 19 / 08 / 2019

Accepted: 13 / 10 / 2019

¹ Bu çalışma, 20-22 Eylül 2018 tarihinde gerçekleşen "II. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi"nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş şeklidir.

² Doç.Dr., Gümüşhane Üniversitesi, canansancar@gumushane.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4578-9573

³ Doç.Dr., Adıyaman Üniversitesi, akbasyea@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9355-2802

Giriş

Turizm, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın en hızlı gelişme gösteren sektörlerinden biri haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler turizm sektörünün gelişmesine önemli bir ivme kazandırmıştır. Turizm sektörü ile ilgili faaliyetlerin en önemli ekonomik özelliği, gelişmekte olan ülkelerin üç öncelikli hedefine katkıda bulunmasıdır. Ülke ekonomileri açısından turizmin katkıda bulunduğu bu üç öncelikli hedef; gelir etkisi, istihdam yaratma etkisi ve döviz akımı sağlayarak ödemeler bilançosu üzerindeki olumlu etkileridir. Bu açıdan bakıldığında turizm sektörü, ekonomik kalkınmanın itici gücü olabilir ve ödemeler dengesi açıklarının hafifletilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Turizm sektörünün ekonomik kalkınmanın farklı aşamalarında yapabileceği etki, her ülkenin kendine özgü özelliklerine bağlıdır. Turizm sektöründe tüketimin karmaşıklığı göz önüne alındığında, ekonomik etkisi diğer üretim sektörlerinde yaygın olarak hissedilmekte, bu da her durumda hızlandırılmış kalkınma hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

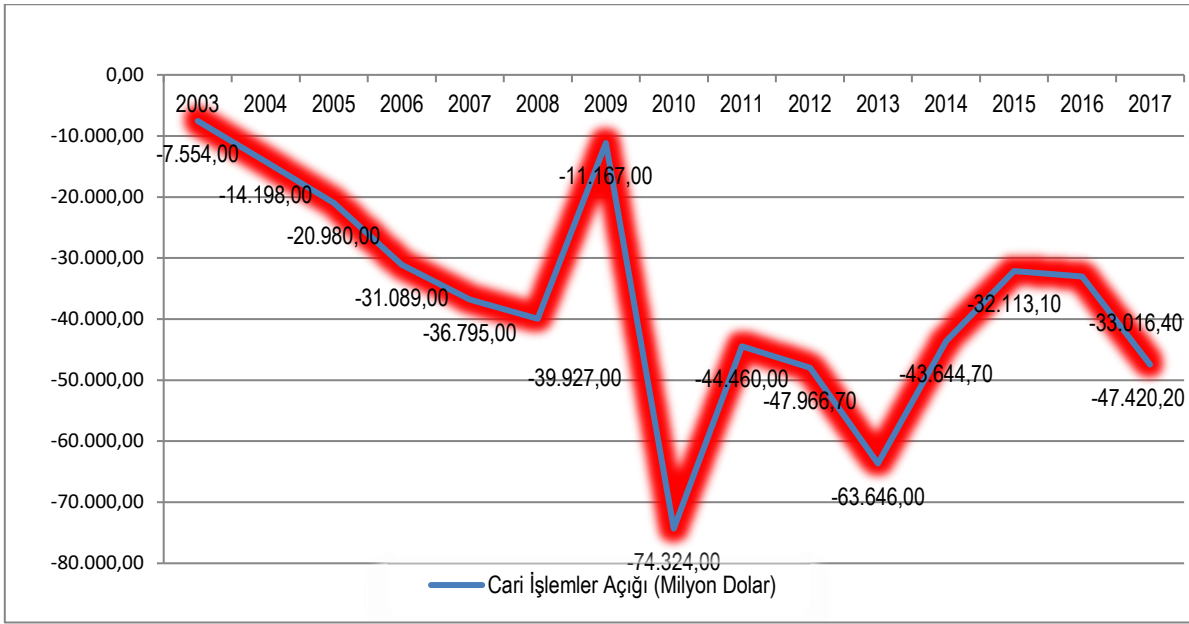
Turizmin bir ülke ekonomisindeki rolü ilk olarak ödemeler dengesindeki yeri ile ölçülmektedir. Turizm, ödemeler dengesini turist gönderen ülkenin döviz talebini, döviz kabul eden ülkenin döviz arzını artırarak etkileyebilir. Dünya ülkeleri turizmden en yüksek düzeyde döviz kazancı elde etmeyi amaçlamakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeler ödemeler dengesi hesaplarından olan cari işlemler hesabı dengesi kurmayı amaçlamaktadırlar. Ülkeler, cari işlemler hesabında meydana gelecek açığı kapatmak için hizmetler dengesi içinde yer alan dış turizm dengesinden yararlanmaktadırlar (Gülbahar, 2008: 155). Turizm, küresel çağda gelişmekte olan bir ülke ekonomisi için sağladığı döviz girişi ile cari işlemler açığının azaltılmasında hayati bir öneme sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, uluslararası pazarlarda rekabet gücü düşük ihracat malları ve elastikiyeti düşük ithal malları nedeniyle cari işlemler açığının sürdürülebilirliği oldukça güçtür (Malik vd., 2010: 22).

Cari işlemler hesabı, bir ülkenin makroekonomik performansının belirlenmesinde önemli bir göstergedir. Dış ekonomik ilişkilerdeki performans, iç ekonominin de bir yansımasıdır. Cari işlemler dengesi ödemeler bilançosunun dört hesabından biridir ve bir ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mal ve hizmet işlemlerini gösterir. Cari işlemler hesabı, ülkelerin dış açık ve fazlalarını ortaya koymasından önem taşımaktadır. Türkiye’de cari açığın temel kaynağı dış ticaret (mal ticareti) işlemlerinden kaynaklanmaktadır. Mal işlemlerini kapsayan mal ihracat ve ithalatı ticaret dengesini oluşturur. Cari işlemler hesabının diğer alt hesabı olan hizmetler ticareti; turizm, uluslararası taşımacılık, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri, eğitim ve mali hizmetleri kapsar (Ünsal, 2009: 73). Hizmetler hesabında meydana gelen fazlalık dış ticaret işlemlerinde oluşacak açığı kapatmada önemli bir rol oynar. Dolayısıyla cari işlemler hesabının hizmetler dengesinin alt kalemlerinde yer alan diğer faaliyetler gibi turizm faaliyetleri de döviz arzını artırarak cari açığı giderici kalemler olarak değerlendirilir.

Cari işlemler dengesinin açığı veya fazlası, uzun ve kısa vadede kazanç ve kayıplara yol açabilir. Kısa vadede cari işlemler fazlası veren bir devlet, yurtdışındaki yatırımları büyük ölçüde ise borç olarak faiz şeklinde gelir elde edecektir, ancak uzun vadede bir dezavantajdır, çünkü yurt içi tasarruf stoku zamanla düşecektir. Cari açık verilmesi durumunda, kısa vadede, kredi veya dış kaynaklı olarak sağlanan borç iç yatırımları finanse etmek için kullanılabilir, ancak uzun vadede zararlıdır, çünkü cari işlemler açığı ciddi bir ekonomik krize yol açabilir.

Türkiye ekonomisinde cari işlemler hesabı diğer gelişmekte olan ülkeler gibi sürekli açık vermektedir. Türkiye’de cari hesap dengesizliklerine, özellikle 2001 yılındaki kriz sonrasında yoğun olarak gerçekleşen sermaye girişi ve dış ticaret açıkları eşlik etmiştir. Türkiye, 1999 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’nin yıllık %0.39’u oranında cari açık verirken, bu oran 2000 yılında GSYH’nin %3.63’ü, 2011 yılında %8.8’i ve 2017 yılında %5.5’i olarak gerçekleşmiştir.

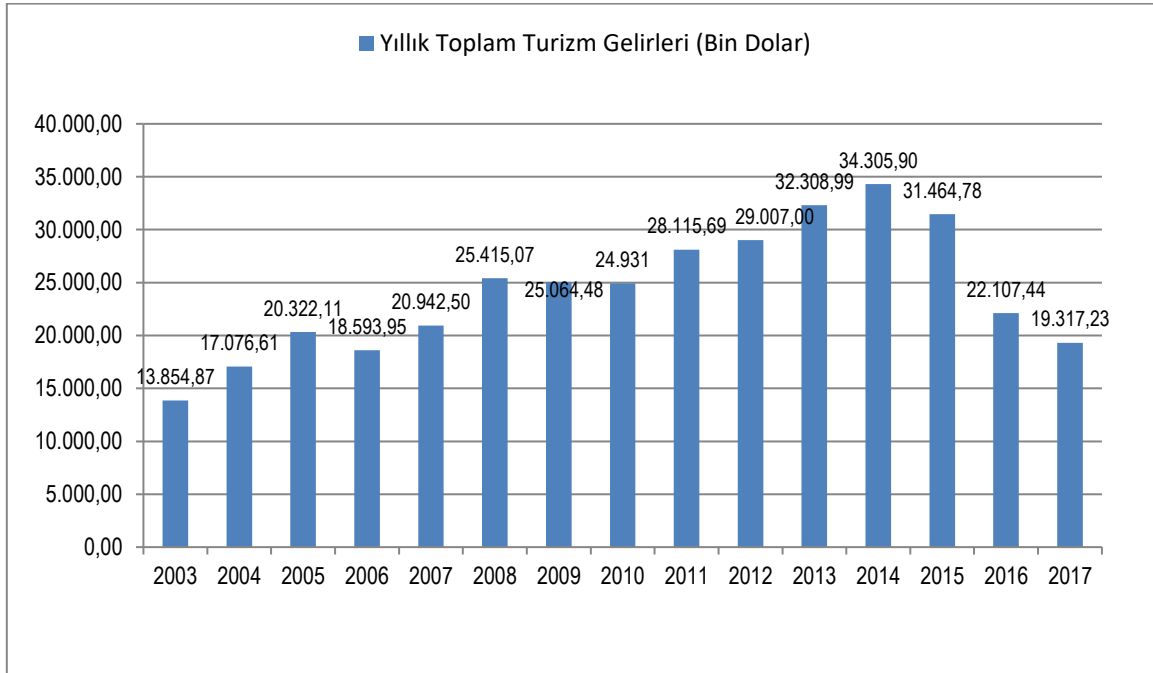
Grafik 1’de görüldüğü gibi 2003 yılında -7.554,00 milyon dolar olan olarak gerçekleşen cari açık, 2008 yılında 39.927,00 milyon dolarla o yıla kadarki en yüksek değerine ulaşmıştır. 2009 yılında yaşanan küresel mali kriz sırasında diğer dünya ülkelerinin tersine olumlu gelişmeler kaydeden Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığı uzun aradan sonra 2009 yılının ilk çeyreğinde 1.066,4 milyon dolar fazla vermiştir ve aynı yıl cari işlemler açığı -11.167,00 milyon dolara gerilemiştir.

Grafik 1. Türkiye'nin Cari İşlemler Dengesi (2003-2017)

2010 yılından sonra cari işlemler açığı rekor seviyede artış göstermiş ve -74.324,00 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılından sonra kısmen azalan cari açık 2015 yılında -32.113,1 milyon dolara düşmüş, sonraki yıllarda tekrar artış eğilimine girerek 2017 yılında -47.420,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 2000 yılının başından itibaren ciddi bir şekilde gündeme gelen cari açık sorunun nedenleri; artan oranda enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacın giderilmesinde ithalata olan bağımlılık, enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçişle birlikte TL'nin aşırı değerlenmesi, bu gelişmelere bağlı olarak dış ticaret açığındaki artışlar olarak sıralanabilir (Eşiyok, 2012: 64). Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin çoğu, ödemeler dengesindeki açık nedeniyle ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu yüzden, yurtiçi para birimi çok güçlü olmayan gelişmekte olan ülkeler ödemelerin negatif dengesini mümkün olduğunca azaltmak ve ihtiyaç duydukları döviz girişini sağlamak için turizmi teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Türkiye ekonomisi açısından turizm gelirlerinin seyri Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2. Türkiye'de Turizm Gelirleri (2003-2017)

Grafik 2'de görüldüğü gibi turizm gelirleri 2003 yılında 13.854,87 bin dolar olarak gerçekleşmiş, 2005 yılı dahil artış eğiliminde olmuş, 2006 yılında 18.593,95 bin dolara gerilemiştir. Turizm gelirleri 2008 yılından itibaren tekrar artış eğiliminde girmiş ve 2014 yılında 34.305,90 bin dolara yükselmiştir. 2015 yılından itibaren düşüş eğilimine giren turizm gelirleri 2017 yılında 19.317,23 bin dolar seviyesine gerilemiştir. Turizm gelirlerindeki bu düşüşte küresel düzeyde yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar etkili olmuştur.

Çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde turizm gelirlerinin cari işlemler açığını gidermedeki rolünün belirlenmesidir. Bu amaçla, Türkiye'de 2003:Q1-2017:Q4 döneminde turizm gelirleri ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından cari açığın giderilmesi veya en aza indirilmesi temel makroekonomik hedeflerdendir. Türkiye ekonomisinin kalkınma sürecinde sınırlı kalkınma için gerekli olan enerji, yatırım malı, hammadde ve ara mallarının büyük bölümünü ithal eder konumda olması nedeniyle mal ticareti hesabı sürekli açık vermektedir ve bu açık ancak hizmetler dengesinin fazla vermesi halinde azaltılabilir. Çalışmadan elde edilen bulgular, cari açığın azaltılmasında turizm gelirlerinin rolünün belirlenmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda, çalışmanın giriş bölümünden sonra gelen birinci bölümünde konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaların yer aldığı ampirik literatüre yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın ekonometrik yöntemi, üçüncü bölümde ampirik bulgular yer almaktadır. Çalışmada son olarak sonuç ve öneriler bölümü bulunmaktadır.

1. Literatür Taraması

Ampirik literatürde turizm gelirleri ve cari açık ilişkisini inceleyen çalışmalar ulusal ve uluslararası literatürde oldukça sınırlı sayıdadır. Literatürde turizm gelirlerinin makroekonomik performansa etkisi daha çok ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiştir. Turizm gelirleri ve cari açık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, literatür taramasının büyük bir bölümünde turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisine yer verilmiştir. Turizm gelirleri ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalardan Chen ve Chiou-Wei (2009), Güney Kore ve Tayvan için 1975:Q1-2007:Q1 döneminde turizm ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışma sonuçları, iki değişken arasında Güney Kore ekonomisi için çift yönlü nedensellik ilişkisi, Tayvan ekonomisi için tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Dritsakis (2012)'in çalışmasında Yunanistan için turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada, turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasında 1960:Q1-2000:Q4 döneminde güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Kristo (2014), turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisini Arnavutluk ekonomisinin 1998-2009 dönemi için araştırmıştır. Çalışmanın bulguları turizm gelirlerindeki artışların yüksek büyüme oranlarını desteklediğini göstermiştir. Antonakakis vd., (2015), turizm ve ekonomik büyüme ilişkisini Avrupa Birliğine üye on ülke için 1996-2012 dönemi verileriyle incelemiştir. Çalışmanın VAR analizi bulguları, iki değişken arasındaki ilişkinin hem büyüklük hem de yön bakımından zaman içinde istikrarlı olmadığını göstermiştir. Louca vd.(2016), İtalya'nın 1995-2012 dönemini kapsayan çalışmalarında uzun dönemde turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Simundic ve Kulis (2016), yirmi dört Akdeniz ülkesi için panel veri yöntemiyle yapmış oldukları çalışmada 2004-2014 döneminde turizm gelirleri ile ekonomik büyüme hipotezinin geçerliliğini test etmişlerdir. Çalışmanın bulguları, turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif ve anlamlı olduğunu göstermiştir. Bal vd. (2016), Türkiye için 1972-2014 döneminde turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serisi yaklaşımıyla araştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, turizm gelirlerinde %1'lik bir artış olduğunda ekonomik büyümede %0.314 oranında bir artış yaşandığını göstermiştir. Esen ve Özata (2017), Türkiye'de 2003:01-2015:04 döneminde turizm gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisini ARDL yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışma sonuçları, turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir.

Ampirik literatürde turizm gelirleri ve cari açık ilişkisini inceleyen çalışmalar incelendiğinde; Özkök vd. (2007), Türkiye'de turizm gelirleri ve cari işlemler açığı ilişkisini 1997-2006 dönemi için incelemiştir. Çalışmanın Granger nedensellik testi sonuçları, turizm gelirlerinden cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Lorde vd. (2010)'nin Barbados ekonomisi için yapmış olduğu çalışmada, 1990:Q1-2006:Q4 döneminde cari işlemler dengesine turizm gelirlerinin katkısı araştırılmıştır. Çalışmanın ampirik bulguları, turizm gelirlerinin cari işlemler dengesine olumlu katkıları olduğunu ve Barbados'un cari açığının sürdürülebilirliğinin zayıf olduğunu göstermiştir.

Malik vd. (2010), turizm, cari işlemler açığı ve ekonomik büyüme ilişkisini 1972-2007 dönemine ait verilerle Pakistan için incelemiştir. Çalışmada, cari işlemler açığından ekonomik büyümeye, turist sayısından ekonomik büyümeye ve turist sayısından cari işlemler açığına tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Göçer (2011), Türkiye'nin 1992-2010 döneminde dış ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğini araştırmışlardır. ARDL sınır testi yaklaşımının kullanıldığı çalışmanın ampirik sonuçları, dış ödemeler dengesinin uzun dönemde güçlü bir biçimde sürdürülebilir olduğunu göstermiştir. Fakat, Türkiye'de toplam turizm gelirlerinin azalmasının ödemeler dengesinin sürdürülebilirliği açısından risk oluşturduğu tespit edilmiştir. Greenidge vd. (2011), Barbados ekonomisinin 1960-2006 döneminde cari işlemler açığının sürdürülebilirliğini eşbütünlük testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada, turizm gelirlerinin cari işlemler açığının

sürdürülebilirliğine olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Hepaktan ve Çınar (2010), Türkiye’de ekonomik büyüme, dış ödemeler dengesi, turizm gelirleri ve yabancı turist sayısı ilişkisini 1980-2008 dönemi için araştırmışlardır. Çalışmanın nedensellik testi sonuçları, turizm gelirleri ve turist sayısının dış ticaret dengesindeki değişmelerin nedeni olduğunu göstermiştir. Cihangir vd. (2014)’nin Türkiye’nin 1984-2013 dönemi için yapmış oldukları çalışmanın VAR analizi sonuçlarına göre turizm gelirleri cari işlemler hesabı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Thano (2015), turizm ve cari işlemler dengesi ilişkisini 2004-2013 dönemi için araştırmıştır. Ödemeler dengesi göstergeleri ile turizm sektörünü temsil eden endeksler arasındaki nicel karşılaştırmanın yapıldığı çalışmada, turizm gelirlerinin ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şit (2016), turizm ile cari işlemler dengesi ilişkisini Türkiye için 1980-2015 dönemi için incelemiş ve net turizm gelirlerinden cari işlemler açığına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda, net turizm gelirlerinin cari işlemler açığının azaltılmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Aykaç Alp ve Genç (2015), cari işlemler hesabının alt hesaplarından olan hizmetler dengesi ve turizm dengesinin cari açığa etkisini incelemişlerdir. Türkiye ekonomisinin 2003:01- 2013:09 dönemini kapsayan çalışmada değişkenler arasındaki ilişki TAR-VEC (Otoregresif-Vektör Hata Düzeltme) modeli ile sınanmıştır. Çalışmanın bulguları, turizm gelirlerinin cari işlemler açığını uzun dönemde %0.47 oranında pozitif olarak etkilediğini göstermiştir.

Tablo 1. Turizm Gelirleri ve Cari İşlemler Açığı İlişkisini Araştıran Literatür Özeti

Yazar/Yazarlar	Dönem	Ülke	Yöntem	Bulgular
Özkök vd. (2007)	1997-2006	Türkiye	Granger Nedensellik Testi	Turizm gelirlerinden cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisi vardır
Ongan(2008)	1980Q1-2005Q2	Türkiye	Eşbütünleşme Analiz	Türkiye ve ihracat ithalata bağımlıdır ve bu nedenle cari açığı azaltmanın tek yolu turizm gelirlerini artırmaktır.
Malik vd. (2010)	1972-2007	Pakistan	Granger Nedensellik Testi	Turist sayısından ekonomik büyüme ve cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Hepaktan ve Çınar (2010)	1980-2008	Türkiye	Granger Nedensellik Testi	Turizm gelirleri ve yabancı turist sayısından dış ticaret dengesine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Greenidge vd. (2011)	1960-2006	Barbados	Eşbütünleşme Analizi	Turizm gelirleri cari işlemler açığı ile eşbütünleşiktir.
Göçer (2011)	1992-2010	Türkiye	ARDL-sınır testi	Turizm gelirlerinde uzun dönemde bir azalma, cari işlemler dengesi açısından önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır.
Kara vd. (2012)	1992-2011	Türkiye	VAR Analizi	Turizm gelirleri ile cari açık arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Lorde vd. (2013)	1990:Q1-2006:Q4	Barbados	Zamanlar Arası Bütçe Yaklaşımı	Turizm gelirleri cari işlemler açığının sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından sağlamaktadır.
Cihangir vd. (2014)	1984-2013	Türkiye	VAR Analizi	Turizm gelirleri cari işlemler hesabı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.
Thano (2015)	2004-2013	Amavutluk	Nicel Karşılaştırma	Turizm gelirlerinin ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkileri vardır.
Aykaç Alp ve Genç (2015)	2003/01- 2013/09	Türkiye	TAR-VEC Analizi	Turizm gelirleri hizmetler dengesini % 0.47 oranında pozitif yönde etkilemektedir.
Şit (2016)	1980-2015	Türkiye	VECM Analizi	Turizm gelirlerinden cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Beyaz ve Karabacak (2018)	1989-2018	Türkiye	Nicel Karşılaştırma	Turizm gelirleri cari işlemler hesabındaki açıkları gidermede etkilidir.

Literatürde turizm gelirlerinin makroekonomik performansla ilişkisi daha çok ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiştir. Turizm sektörünün ödemeler dengesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemli bir konudur. Buna rağmen, Cari işlemler dengesi ve turizm gelirleri ilişkisini inceleyen çalışmaların daha çok gelişmekte olan ülke ekonomileri için araştırıldığı görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarda ele alınan ülke, incelenen dönem ve kullanılan yöntemlere göre farklı sonuçlar elde edilmiş olsa da, turizm gelirleri cari hesap dengesizliklerini

gidermede önemli bir araç olarak kullanılabileceği görülmektedir. Literatür incelendiğinde Özkök vd. (2007), Malik vd. (2010), Hepaktan ve Çınar (2010), Şit (2016)'in çalışmalarında turizm gelirlerinden ve cari işlemler açığına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi, Kara vd. (2012)'nin çalışmalarında iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Literatürde nedensellik analizinin test edilmediği farklı ekonometrik yöntemlerin kullanıldığı Ongan(2008), Göçer (2011), Greenidge vd. (2011), Lorde vd. (2013), Cihangir vd. (2014), Thano (2015), Aykaç Alp ve Genç (2015), Beyaz ve Karabacak (2018)'in çalışmalarında turizm gelirlerinin cari açık üzerinde olumlu etkiler yarattığı görülmüştür. Bu çalışma, literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, Yapısal VAR (Structural VAR-SVAR-SVAR) yaklaşımı ile kurulan modele kısa ve uzun dönem kısıtlar konulabilmesi nedeniyle değişkenlerin etki tepki fonksiyonlarının elde edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Çalışma, Türkiye'de cari açığın finansmanında turizm gelirlerinin katkısını ortaya koymak ve sınırlı sayıda olan ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamak açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır.

2. Veri ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada, 2003:Q1-2017:Q4 döneminde Türkiye'de turizm gelirleri (LNTURIZM) ile cari işlemler dengesi (LNCA) arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada cari işlemler dengesi ve turizm gelirlerinin üçer aylık veriler kullanılmıştır. Veriler ABD doları cinsinden temin edilmiştir. Turizm verileri OECD elektronik veri tabanından, cari işlemler hesabı verileri ise TCMB'den elde edilmiştir. Veriler logaritmik olarak kullanılmıştır. Tablo 2'de çalışmada kullanılan değişkenlerin açıklamaları gösterilmiştir.

Tablo 2. Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Değişken	Açıklama	İncelenen Dönem	Kaynak
(LNTURIZM)	Turizm Gelirleri(ABD Doları)	2003:Q1-2017:Q4	OECD
(LNCA)	Cari İşlemler Dengesi (ABD Doları)	2003:Q1-2017:Q4	TCMB

Çalışmada değişkenlere ait serilerin durağanlığı Philips-Perron (PP) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt, Shin (KPSS) birim kök testleri ile sinanmış, daha sonra ise Yapısal VAR (Structural VAR-SVAR) modeli kullanılmıştır.

Phillips ve Perron (1988) birim kök testi, hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız ve sabit varyansa sahip olduklarını varsayan Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin genişletilmiş halidir. PP birim kök testinde ADF birim kök testinde kullanılan regresyon denklemi kullanılmaktadır. Ancak, regresyon denkleminde bir önceki terime ait parametrenin (δ) τ istatistiğinde parametrik olmayan düzeltme yaparak, otokorelasyon sorununu ortadan kaldırmaktadır (Çelik ve Taş, 2007: 16). PP testinin boş hipotezi "Seri durağan olmayıp, birim kök içermektedir" şeklindedir. Çalışmada serilerin durağanlıklarını sınamada kullanılan KPSS birim kök testi ile gözlemlenen serilerdeki deterministik trendin arındırılarak serinin durağanlaştırılması amaçlanmaktadır. KPSS testinin boş hipotezi, ADF ve PP birim kök testlerinden farklı olarak "Seri durağandır ve birim kök vardır" şeklindedir (Güvenek vd., 2010: 8).

Çalışmada uzun dönemli Yapısal VAR (Structural VAR-SVAR) yaklaşımı kullanılmıştır. Vektör Otoregresif (VAR) modeli sistemdeki değişkenlerden her birinin kendisinin ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerinden tanımlandığı çok boyutlu doğrusal modellerdir (Temurlenk, 1998: 56). Breitung vd. (2004) ve (Lütkepohl, 2005)'e göre SVAR modeli VAR modeli yapısına dayalı olmakta olup, SVAR modelini en temel avantajlarından biri de modelin hesaplanması sürecine kısa ve uzun vadeli kısıtlar konularak etki-tepki fonksiyonların elde edilmesidir. SVAR modeli üzerinden elde edilen etki-tepki fonksiyonlarının elde edilişi VEC modelleri için de benzer nitelik taşımaktadır (Tokmakçoğlu ve Özçelebi, 2018: 7). SVAR modeli yapısal değişimleri dikkate alan bir model olduğu için VAR yöntemine göre daha kapsamlıdır. Ayrıca, SVAR modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Akbaş vd., 2013: 192):

$$\dot{A} Y_t = \dot{A}_1^* Y_{t-1} + \dots + \dot{A}_p^* Y_{t-p} + \beta \varepsilon_t \quad (1)$$

(1) nolu denklemde \dot{A} anlık ilişkiler modellemek için kullanılan matrisi, β modelin yapısal oluşum parametrelerini gösteren matrisidir. ε_t simgesi $nx1$ boyutundaki yapısal sorunlar matrisidir.

3. Bulgular

Turizm gelirleri ve cari işlemler dengesi verilerinin durağanlıklarını sınamak için uygulanan PP ve KPSS birim kök testleri sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Philips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye değeri		Birinci Fark	
	Inca	Inturizm	Inca	Inturizm
t-istatistiği	-2.399858	-6.740739***	-6.797160***	-----
Kritik değeri				
%1	-3.546099		-3.546099	
%5	-2.911730		-2.911730	
%10	-2.593551		-2.593551	

Not: *** işareti %1 güven düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4. KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye değeri		Birinci Fark	
	Inca	Inturizm	Inca	Inturizm
t-istatistiği	0.594703	0.529424**	0.983105***	1.282110
Kritik değeri				
%1	0.739000		0.739000	
%5	0.463000		0.463000	
%10	0.347000		0.347000	

Not: *** işareti %1 ve ** işareti %5 güven düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3 ve 4'e göre her iki test sonucu cari işlemler dengesinin birim kök içerdiğini, turizm gelirleri serisinin ise durağan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, cari işlemler dengesi serisi I(1), turizm gelirleri serisi I(0) seviyesinde durağandır.

VAR modeli kurulmadan önce Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri tarafından belirlenen uygun VAR gecikme uzunluğunun tahmin edilmesidir. Uygun VAR gecikme uzunluğu Tablo 5'te belirlenmiştir.

Tablo 5. Uygun VAR Gecikme Uzunluğu

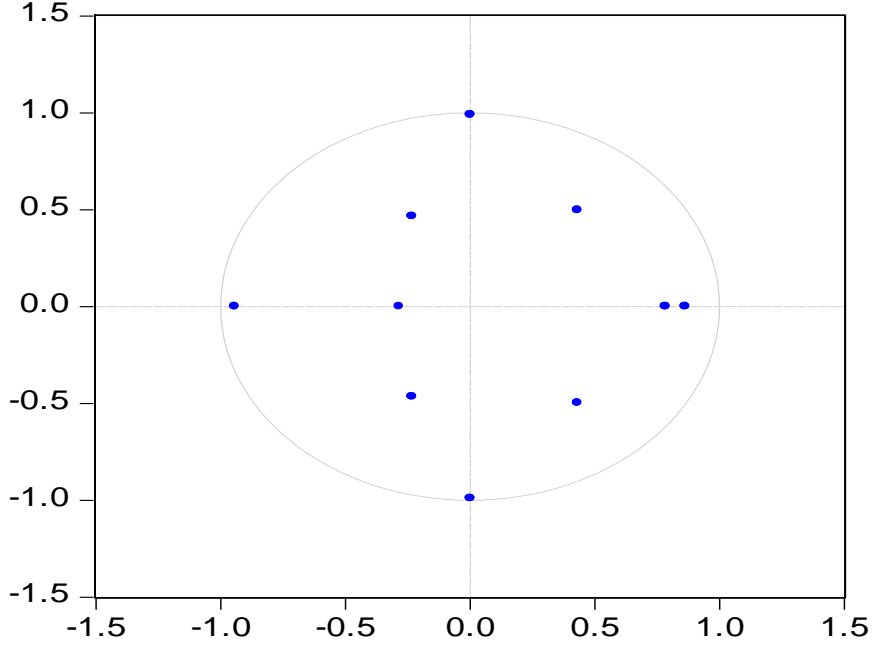
İçsel Değişken: DLNCA LNTURIZM
Dışsal Değişken: C

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-46.09883	NA	0.026543	2.046759	2.125488	2.076385
1	-43.63197	4.618800	0.028342	2.111999	2.348188	2.200878
2	-29.31859	25.58135	0.018297	1.673132	2.066780	1.821264
3	-6.685734	38.52402	0.008304	0.880244	1.431352	1.087630
4	9.390151	25.99505	0.004993	0.366377	1.074944	0.633015
5	26.16333	25.69508*	0.002923*	-0.177163*	0.688864*	0.148729*
6	27.55994	2.020626	0.003304	-0.066380	0.957106	0.318764
7	31.48957	5.350998	0.003370	-0.063386	1.117559	0.381011
8	35.22108	4.763622	0.003485	-0.051961	1.286444	0.451690
9	35.60499	0.457431	0.004186	0.101915	1.597779	0.664819
10	36.88270	1.413628	0.004881	0.217758	1.871081	0.839914
11	40.55952	3.755058	0.005191	0.231510	2.042292	0.912919
12	41.69520	1.063185	0.006228	0.353396	2.321638	1.094059

* İlgili kriterlere göre belirlenen en uygun gecikme uzunluğunu, LR, test istatistiğini ve FPE, son öngörü hatasını göstermektedir.

Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn kriterleri 5 gecikmeyi göstermektedir. Bütün bilgi kriterlerine göre optimum gecikme uzunluğu 5'dir. Bu yüzden VAR(5) modeli tahmin edilmiştir. VAR modelinin istikrarlı olup olmadığı Şekil 1'de AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember analiziyle değerlendirmek suretiyle belirlenebilir.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 1. VAR modeli İstikrar Koşulu

Şekil 1'e göre bütün ters kökleri birim çemberin içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, VAR modeli istikrar koşulunu yerine getirmektedir. VAR modelinin istikrarlı olup olmadığı Tablo 6'da yardımıyla da teyit edilebilir.

Tablo 6. VAR Modeli İstikrar Koşulu

İçsel Değişken: DLNCA LNTURIZM
Dışsal Değişken: C

Kök	Modulus
0.001661 - 0.990507i	0.990509
0.001661 + 0.990507i	0.990509
-0.941871	0.941871
0.863475	0.863475
0.783694	0.783694
0.431441 - 0.497924i	0.658840
0.431441 + 0.497924i	0.658840
-0.231376 - 0.465753i	0.520058
-0.231376 + 0.465753i	0.520058
-0.283588	0.283588

No root lies outside the unit circle.

Tablo 6'ya göre VAR modeli istikrarlıdır. "Birim çemberin dışında kök yok (No root lies outside the unit circle)" ifadesi, modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir. Çünkü Tablo 6'da bütün modulus değerleri referans değerleri arasındadır.

VAR modelinin istikrarlı olduğu belirlendikten sonra modelin yapısal olarak tutarlı olup olmadığı Tablo 7'de LM testi ile sınanmıştır.

Tablo 7. LM Otokorelasyon Testi

Gecikme	LM-istatistiği	Olasılık Değeri
1	0.935832	0.9194
2	3.830441	0.4294
3	2.190981	0.7007
4	3.180255	0.5281
5	3.794148	0.4346
6	1.436263	0.8379
7	1.670602	0.7961
8	4.693447	0.3202
9	6.013097	0.1982
10	4.136951	0.3878
11	1.830442	0.7669
12	6.477489	0.1662

Tablo 7’de LM testinde olasılık değerleri dikkate alındığında otokorelasyon olmadığını ifade eden sıfır hipotezi bütün gecikme uzunluklarında kabul edilmektedir. Bu yüzden modelde otokorelasyon sorunu yoktur ve model yapısal olarak tutarlıdır. Modelde değişen varyans sorununun olup olmadığı Tablo 8’de yer alan değişen varyans testi ile belirlenmiştir.

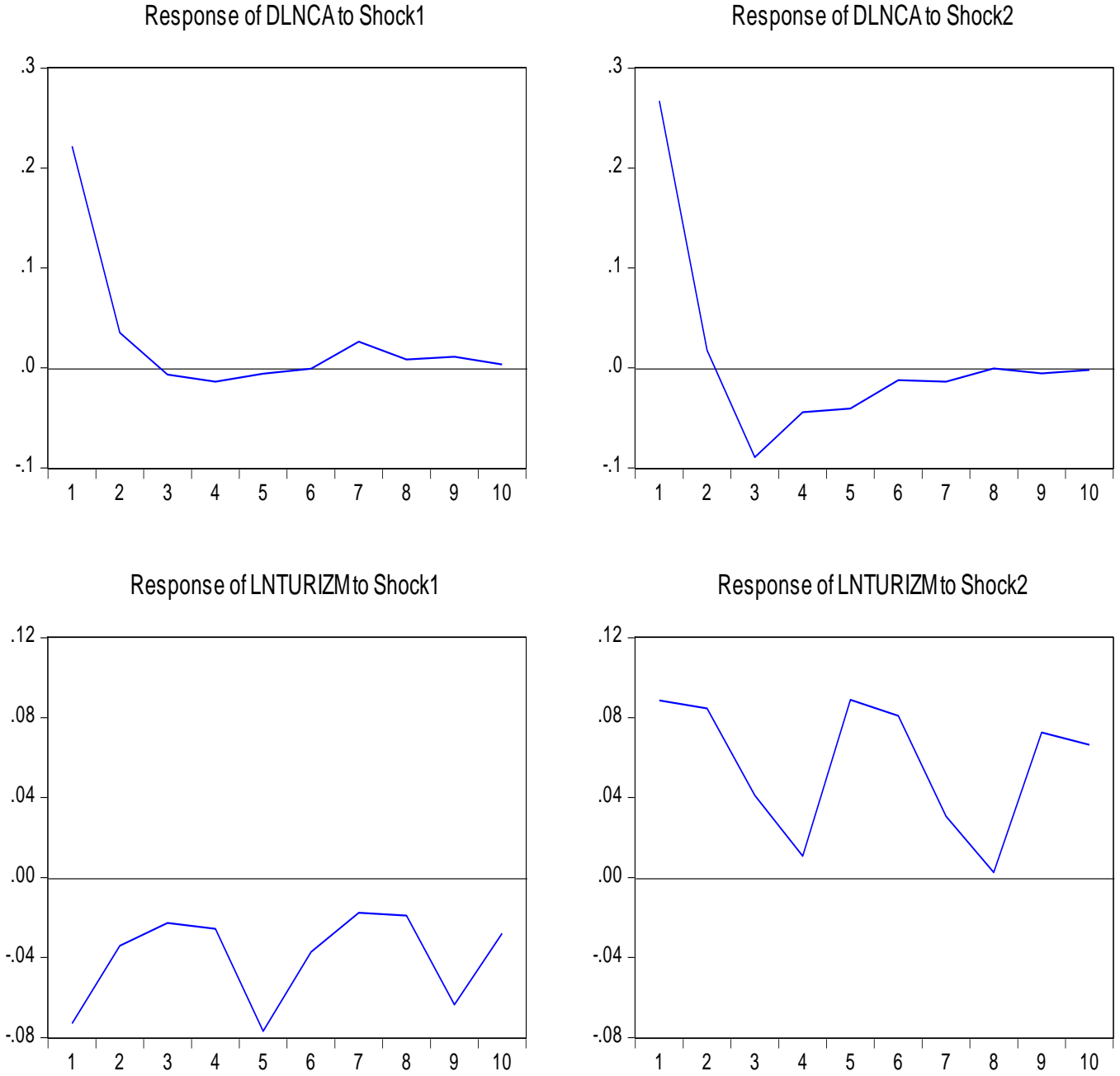
Tablo 8. Değişen Varyans Testi

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
49.03644	60	0.8431

Tablo 8’e göre modelde sabit varyans olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla, modelde değişen varyans sorunu yoktur.

Etki-tepki analizi aracılığıyla bir değişkende meydana gelen şokun diğer değişkenler üzerindeki etkisi incelenebilmektedir. Söz konusu şok bir birim veya bir standart sapma cinsinden olup değişkendeki artışın etkilerini ortaya koymaktadır. Uzun Dönem Yapısal VAR etki-tepki grafiği şekil 2’de gösterilmiştir.

Response to Structural One S.D. Innovations

Şekil 2. Uzun Dönem Yapısal VAR Etki-Tepki Grafiği

Şekil 2'nin sağ üst tarafındaki grafik turizm gelirlerinde meydana gelen şokun cari işlemler dengesi üzerine etkisini göstermektedir. Buna göre, turizm gelirlerinde bir şok meydana geldiğinde 2. döneme kadar cari işlemler dengesini pozitif etkilemektedir. Bu sonuç, turizm gelirlerinin cari açık üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Turizm gelirleri cari işlemler açığını hafifletme gücü varyans ayrıştırması analizi ile değerlendirilebilir. Çalışmanın varyans ayrıştırma testi sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Cari işlemler Dengesi Yapısal Varyans Ayrıştırma Analizi

DLNCA değişkeninin varyans ayrıştırması			
Period	S.E.	Shock1 ca→ca	Shock2 turizm→ca
1	0.347397	93.89319	6.106810
2	0.349636	93.93825	6.061754
3	0.360945	90.72730	9.272702
4	0.363941	90.29615	9.703853
5	0.366236	89.76835	10.23165
6	0.366442	89.71341	10.28659
7	0.367654	89.25134	10.74866
8	0.367748	89.23535	10.76465
9	0.367952	89.16087	11.83913
10	0.367976	89.15130	11.84870

LNTURIZM değişkeninin varyans ayrıştırması			
Period	S.E.	Shock1 ca→turizm	Shock2 turizm→turizm
1	0.114873	0.373305	99.62669
2	0.146725	2.493846	97.50615
3	0.154072	2.401131	97.59887
4	0.156559	3.180355	96.81964
5	0.195773	2.294687	97.70531
6	0.215082	2.564381	97.43562
7	0.217972	2.527420	97.47258
8	0.218822	2.911583	97.08842
9	0.239146	2.571356	97.42864
10	0.249762	2.787486	97.21251

Tablo 6'nın üst bölümünde bağımlı değişken cari işlemler dengesidir. Birinci şok, cari işlemler dengesi üzerinde kendisinin etkinliğini göstermektedir. Buna göre, cari işlemler dengesi üzerinde en çok kendisi etkilidir. Birinci dönemde cari işlemler dengesindeki değişimlerin %93'ü yine kendi içerisinde meydana gelen şoklardan kaynaklanmaktadır. Yalnız bu etki giderek azalmaktadır. On dönemde bu etki ortalama %90'dır.

Cari işlemler dengesi üzerinde turizm gelirlerinin etkisi, 1. dönemde %6.10'dur. Ayrıca, bu etki giderek artmaktadır. 10. dönemde turizm gelirlerinde ortaya çıkacak bir şokun cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi %11.85'tir. Buna göre, cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin on dönemde ortalama %10'u turizm gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Varyans ayrıştırma analizinin sonuçları, turizm gelirlerinde meydana gelecek değişikliklerin cari işlemler hesabında ortaya çıkacak açık veya fazlaları önemli oranda etkileyebileceğini göstermektedir.

Tablo 6'nın alt bölümünde turizm bağımlı değişkendir. Cari işlemler dengesindeki bir şok, turizm gelirleri üzerinde on dönem boyunca %0.37 ile %2.79 oranları arasında bir etkiye sahiptir. Turizm gelirlerinde oluşan bir şokun kendi üzerindeki etkisi ise %99.63 ile %97.21 arasındadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Türkiye'de turizm gelirlerinin cari işlemler dengesi üzerinde etkili olup olmadığı 2003:Q1-2017:Q4 dönemi için SVAR yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın ampirik bulguları, cari işlemler dengesinde meydana gelen değişimin on

dönemde ortalama %10'unun turizm gelirlerinden kaynaklandığını göstermiştir. Bu sonuç, Türkiye'de turizm gelirlerinin cari işlemler açığını kapatmadaki payının önemli bir büyüklükte olduğunu kanıtlamaktadır. Çalışmanın ampirik bulguları, Özkök vd. (2007), Ongan(2008), Malik vd. (2010), Hepaktan ve Çınar (2010), Göçer (2011), Greenidge vd. (2011), Lorde vd. (2013), Cihangir vd. (2014), Thano (2015), Aykaç Alp ve Genç (2015), Şit (2016), Beyaz ve Karabacak (2018)'in literatürde ortaya koydukları turizm gelirlerindeki artışların cari açığın azaltılmasında etkili olduğu yönündeki ampirik bulgularla örtüşmektedir.

Turizm, turistlere özel olarak sağlanan ve başka türlü temin edilemeyecek bir mal ve hizmet koleksiyonunu gerektirir. Ekonominin diğer sektörleriyle olan bağımlılığı nedeniyle turizmi analiz etmek ve planlamak zordur. Güvenilir istatistiksel verilerin olmayışı, turizmin büyüme yarattığı mekanizmaların ve aynı zamanda gelişme potansiyelinin tanımlanmasını engellemektedir.

Çalışmanın sonuçlarından hareketle turizm sektöründe yeni projelerle turizmde ürün planlaması ve pazarlamasına gidilmesi gerektiği yönünde politika çıkarımında bulunulabilir. Türkiye'nin turizmde yeni ürün ve pazarlarda başarılı olabilmesi, sektörün ürün ve hizmet niteliklerinde sürekli yenilik gerçekleştirmesine bağlı olacaktır. Turizmde yeni ürün planlaması yapılırken müşteri profilini tanımak, müşteri merkezli sunum yapmak ve hizmetlerin sürekliliğini sağlamak gerekmektedir. Müşterinin değişen ihtiyaç ve isteklerine sürekli olarak uyum sağlama yeteneği ve müşterinin memnuniyeti, güvenliği ve keyfi turizm endüstrinin ana odağıdır. Turizm sektörüne yapılacak yatırımlarda özel sektörü kredi ve çeşitli sübvansiyonlarla teşvik etmek, turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ithal mallar üzerindeki vergilerin hafifletilmesi, kaynakların zamanında ve yerinde kullanılması bu sektörden elde edilecek gelirlerin artış ve sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, Y.E., Zeren, F. ve Özekicioğlu, H. (2013). Türkiye'de Parasal aktarım mekanizması: Yapısal VAR Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 187-198.
- Alp, E. A., ve Genç, E. G. (2015). The relation between current account deficit and tourism: The case of Turkey. *International Journal of Economics and Financial*, 5(2), 448-453.
- Antonakakis, N., Dragouni, M. & Filis, G. (2015). How strong is the Linkage between tourism and economic growth in Europe?. *Economic Modelling*, S.44, s.142-155.
- Bal, H., Akça, E.E. ve Bayraktar, M. (2016). The contribution of tourism to economic growth: A research on the Turkey. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 1-20.
- Esen, E. ve Özata, E. (2017). Turizmin ekonomik büyümeye etkisi: Turizme dayalı büyüme hipotezinin Türkiye için geçerliliğinin ARDL modeli ile analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 43-58.
- Eşiyok, B.A. (2012). Türkiye ekonomisinde cari açık sorunu ve nedenleri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 49 (569), 63-86.
- Cihangir, M., Erkan, B., ve Harbalioglu, M. (2014). The effect on current account of net tourism revenues in Turkey. *European Scientific Journal*,10(13), 47-65.
- Chen, C. & Chiou-Wei., S. Z. (2009). Tourism expansion, tourism uncertainty and economic growth: New evidence from Taiwan and Korea. *Tourism Management*, (30), 812-818.
- Çelik, T.T. ve Taş, O. (2007). Etkin piyasalar hipotezi ve gelişmekte olan hisse senedi piyasaları. *İTÜ Dergisi/B – Sosyal Bilimler*, 4 (2), 11-22.
- Dritsakis, N. (2004). Tourism as a long-run economic growth factor: An empirical investigation for Greece using causality analysis. *Tourism Economics*, 10(3), 305-316
- Göçer, İ. (2011). Türkiye ödemeler bilançosu dengesinin sürdürülebilirliği: sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(29), s.263-278.
- Güvenek, B., Alptekin, V. ve Çetinkaya, M. (2010). Enflasyon ve dolaylı vergilerden elde edilen gelirler arasındaki ilişkinin VAR yöntemiyle analizi. *Kamu-iş*, 11(3),1-28.
- Gülbahar, O. (2008), Turizmin Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Cari İşlemler Dengesine Etkisi. *Journal of Qafqaz University*, (24), 154-168.
- Greenidge, K., Holder, C. & Moore, A. (2011). Current account deficit sustainability: the case of Barbados. *Applied Economics*, 43(8), 973-984.

- Hakkio, C. S. & Rush, M. (1991). Is the Budget Deficit Too Large?. *Economic Inquiry*, (29), 425-- 429.
- Hepaktan, E. ve Çınar, S. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 135-154
- Kara, O., Çömlekçi, İ., ve Kaya, V. (2012). Turizm gelirlerinin çeşitli makroekonomik göstergeler ile ilişkisi: Türkiye örneği (1992–2011). *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 75-100.
- Kristo, J. (2014). Evaluating the tourism-led economic growth hypothesis in a developing country: The case of Albania. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(8), 39–51.
- Louca, C. N., Avaniidou, K. & Suranga, S. (2016). Tourism and economic growth: time series Evidence from Italy. *Journal of Regional Socio-Economic Issues*, 6(3), 6-25.
- Lorde, T., Lowe, S., & Francis, B. (2013), Do tourism receipts contribute to the sustainability of current account deficits: a case study of Barbados. *International Journal of Tourism Research*, 15(6), 620-624.
- Malik, S., Chaudhry, I.S., Sheikh, M.R. & Farooqi, F.S. (2010), "Tourism, economic growth and current account deficit in Pakistan: Evidence from co-integration and causal analysis", *European Journal of Economics Finance And Administrative Sciences*, (22), s.21-31.
- Ongan, S. (2008), The sustainability of current account deficits and tourism receipts in Turkey. *The International Trade Journal*, 22(1), 39-62.
- Özkök, F., Tufan, E. ve Hamarat, B. (2007). Effect of tourism income on current account deficit in Turkey. *International Tourism Biennial*, Çanakkale, April-May, s.250-261.
- Sağlam, Y. ve Güreşçi, G. (2018). Petrol Şoklarının Makroekonomik Göstergeler Üzerine Etkileri: OPEC için Yapısal VAR analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (640), 27-47
- Şit, M. (2016). Türkiye ekonomisinde net turizm gelirlerinin cari işlemler açığını azaltmadaki etkisinin analizi: 1980-2015 dönemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 57-67.
- Temurlenk, S. (1998). Türkiye'de iktisadi dalgalanmaların analizi: bir yapısal VAR modeli uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(1-2), 55-70.
- Tokmakçioğlu, K. ve Özçelebi, O. (2018). Yapısal var modeli çerçevesinde kısa ve uzun vadeli faiz oranları ile reel döviz kuru arasındaki etkileşimler: ABD-İngiltere örneği. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 1-16.
- Thano, R. (2015). The impact of tourism on the balance of payments. *American Journal of Economics, Finance and Management*, 1(5), 529-536.
- Ünsal, M. E. (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- <https://www.tcmb.gov.tr>
- <https://data.oecd.org>

Extended Abstract

Aim and Scope

In this study, it was studied whether there is relationship between tourism income and current account balance in the Turkish economy during the period between 2003:Q1 and 2017:Q4. Due to the fact that Turkey imports most of the energy, investment goods, raw materials and intermediate goods that are required for industrial development in the development process of Turkey, trading accounts of goods usually return deficit and this deficit can be minimized by the excess of services balance. Therefore, the finding from this study is significant in terms of determining the role of tourism income in the process of minimizing the current deficit.

Methods

In this study, whether there is relationship between tourism income (LNTURIZM) and current account balance (LNCA) in Turkey for the period between 2003:Q1 and 2017:Q4 was studied using the Structural VAR (SVAR) method. In the study, quarterly data for current account deficit and tourism income were used. Data were obtained in terms of US Dollars. The tourism data were obtained from the OECD electronic database while the current account deficit data were obtained from the Central Bank of the Republic of Turkey. The data were used as logarithmic.

Findings

The effect of tourism income on current account balance is 6.10% in the 1st period. Moreover, this effect continuously increases. The effect of a shock that emerges during the 10th period on the tourism income is 11.85%. According to this, approximately 10% of the changes that occurred in the current account balance result from tourism incomes. The variant decomposition analysis shows that changes in tourism incomes have a significant impact on the deficits and excesses in the current accounts.

Conclusion

Starting from the results of the study, it can be concluded that policies focusing on product planning and marketing in tourism through new projects in the tourism sector could be an attempt. The fact that Turkey can be successful in new products and markets in tourism depends on continuous innovation in the sector. In the process of new product planning, it is of great importance to know the customer profile, to make customer-based presentations, and to sustain these services. The ability to continuously adapt to the changing requirements and demands of customers is key to the tourism for customer satisfaction, safety, and comfort. Encouraging the private sector loans and various subventions in the investments in tourism, alleviating the taxes on the import goods that the tourism needs, and appropriate use of sources can sustain the increase of the income from this sector.